

ДЖУЛИАН СТОКУИН

ДЪРВОТО НА КОПРИНАТА

Превод от английски
Росица Тодорова

AMG
PUBLISHING

София • 2020

Бележка на автора

Идеята за „Дървото на коприната“ се роди, когато двамата със съпругата ми Кати бяхме в Истанбул във връзка с проучване на исторически забележителности. В древния голям базар „Капалъ чарши“ тя откри изключително красив копринен шал. Докато двамата с търговеца си бърбеха, аз разсеяно се чудех как коприната е стигнала от Китай до Запада. Заинтригуван, направих проучване по темата и творческата енергия потече – знаех, че имам история, която трябва да разкажа! Част от задачата на писателя на исторически романи е да пресъздаде градския пейзаж от миналото в ума си, а за „Дървото на коприната“ това означаваше Константинопол от шести век, както се е наричал Истанбул по онова време.

И така, какво е известно за тайната на коприната? Китай пази тази загадка над хиляда години и легендите разказват за принцеса, която изнесла яйца, скрити в прическата си, когато се омъжила за принц в Котан. Западните източници в общи линии са съгласни, че тайната на коприната дължим на двама монаси, завърнали се от Китай през 551 г. сл. Хр. И макар документите да се различават в някои детайли – всеки един цитира примамливи извори, без обаче нито една версия да се налага категорично – аз реших да използвам именно тях

като основа за моя роман. Много от героите в книгата са реално съществували хора и проучването на живота им беше очарователна задача.

Най-съкровено желание на всеки автор е неговите читатели да изпитат удоволствие от книгата, но аз също така се надявам „Дървото на коприната“ да отвори прозорец към свят, на който ние, хората от двайсет и първи век, можем само да се удивляваме.

По горе-долу същото време дошли някакви монаси. Те обещаха на император Юстиниан Август, че ще осигурят средствата за правене на коприна от Сина, където изучили изкуството. След като поднесли тези вести, те се върнали пак там и донесли яйца на червеи, които се хранели с листа на черница. Така започнало изкуството на правенето на коприна в Римската империя.

Прокопий, византийски учен и историк.

– Ὑπὲρ τῶν πολέμων λόγοι

УЧАСТНИЦИ В ДРАМАТА

- * Литературен герой
- * Алдар, войник от охраната на кервана
- * Антонина, дама, съпруга на Велизарий
- * Ариф, млад камилар
- * Барсимес, Петер, ковчежник на обществената съкровищница при Юстиниан
- * Велизарий, римски генерал под командването на Юстиниан
- * Чан Ле, принцеса, съпруга на гьоктюрския владетел, господаря Бумин
- * Дао Па, мистик
- * Гротий, набатейски търговец
- * Хао, първи министър в двора на узурпатора Уън Сюен от Северно Чи
- * Сяо Чин, император на Източен Уей, свален от трона от военачалника Као
- * Йоан Кападокиец, опозорен бивш ковчежник на Юстиниан
- * Юстиниан, Юстиниан I, император на Източно-римската империя, властвал 527 – 565 г. пр.Хр.
- * Као Ян, военачалник, който узурпира трона и става император Уън Сюен
- * Као Йе, престолонаследник на Чи
- * Косрау, инквизитор в служба на Марцел

- * Коркут, търговец на коприна от Руран
- * Куо, чичо на Ин Мей в Чан Ан
- * Куо Мин Лай, канцлер и велик шамбелан на император Сяо Чин
- * Куо Ин Мей, дама, дъщеря на Куо Мин Лай, известна още като господарката Пен, също и като Ледената кралица
- * Лай Тай Йи, Златна лилия, придворна дама на Ин Мей, фамилно име А Лай
- * Лиу, дворцов евнух
- * Господарят Бумин, хан на гьоктюнките
- * Мансур, водач на керван и търговец с варварите
- * Марцел, благородник от императорската гвардия при двора на Юстиниан
- * Марий, Квинт Кар Марий, римски легионер, известен също като брат Матей, също като Ма Лай Су
- * Майстор Фен, мъчител
- * Месалий, търговец в Константинопол
- * Нарсес, велик шамбелан на Юстиниан
- * Немасий, бирник на просрочени данъци при Юстиниан
- * Непос, водач на колесница от Синята фракция
- * Никандер, Никодор от Лептис Магна, гръцки търговец на тамян, известен също като брат Павел, също като Ни Кан Та
- * Петър Патриция, магистър официй* в двора на Юстиниан
- * Приск, водач на колесница от Зелената фракция

* Един от най-висшите администратори в късната Римска империя. – Бел. прев.

- * Прокопий, византийски учен и дворцов историк по това време
- * Су Ли, согдиански водач на керван, с основна база в Чан Ан
- * Суева, испански търговски агент в Бриндизиум
- * Тау Вандак, тибетски лама от оазисните кралства
- * Тотила, водач на остготите
- * Цао Фу, дворцов поет
- * Велч, бирник на просрочени данъци при Юстиниан
- * Уън, главен писар на Куо
- * Уън Сюен, нов император на Северно Чи, изгони Сяо Чин от Източен Уей
- * У Куо Чин, генерал на императорските знаменосци
- * Улфстан, северен варварин, пазач в резиденцията на Йоан Кападокиец
- * Йа, уйгурският командир на ескорта на кервана
- * Йи, звероукротител в двора на император Уън Сюен
- * Юан, дворцов евнух
- * Йълдъз, водач на керван
- * Зарина, съпруга на Коркут

ПЪРВА ГЛАВА

Порутената сграда в покрайнините на Рим вонеше на животински отпадъци, а във въздуха бе надвиснало зловонието на страха. Стомахът на Никандер се сви болезнено от глад. Разтри с ръка краката си, проклинайки разположените на големи разстояния една от друга ръбести греди на сеновала, където се криеше от предишния ден.

Погледна надолу. На слабата лунна светлина, проникваща през дупките на покрива, виждаше тримата ратаи, които все още трепереха страхливо в един ъгъл. До тях майка люлееше бебето си. Малко по-голямо дете стоеше наблизко, а очите му се стрелкаха уплашено при всеки шум.

Старецът беше мъртъв. Двамата роби клечаха до тялото му, вцепенени от ужас. Поне нямаше да слушат повече измъчените му стенания. Беше облечен с тога, което значеше, че е някакъв патриций, но това не бе възпряло нашествениците да го съсекат безцеремонно, преди да успее да избяга.

Някъде отдалеч долетя вълчи вой. Плач за мъките на един горд град, паднал под властта на силите на мрака. Никандер настръхна от този ужасяващ звук. В лето господне 549-о великата Римска империя срещаше края си.

От известно време откъм фермерската къща не се чуваше нито пиянски смях, нито дандания от безразборно чупене и рушене, но нещата със съседната вила стояха различно. Остготите отново се бяха заели да я плячкосват, но ако чуеха някакъв шум, веднага щяха да притичат да видят...

Той се сви още по-дълбоко в сенките. Ако нахлуят тук, дали ще се задоволят да изколят само шестимата долу, или щяха да вдигнат поглед и нагоре? Сепна се – хората от малката групичка долу бяха човешки същества. Но какво би могъл да направи? Беше само един мъж с нож. Не ги познаваше – дължеше ли им нещо? Напълно хладнокръвно заключи, че те не са в по-различно положение от неговото, всички бяха еднакво безпомощни пред нахлуващата вълна от варвари. Следователно също като него те трябва сами да се възползват от шансовете, които боговете им подхвърлят.

Всичко бе станало толкова бързо. Столицата отдавна бе преместена в Константинопол, а древният Рим западаше и се рушеше. Обаче императорът на Източната империя Юстиниан все по-успешно осъществяваше клетвата си да възстанови старата слава на града. Беше пратил талантливия си генерал Велизарий срещу хуните, готите, остготите и другите врагове и местното население вече можеше да си поеме дъх. Но в един момент, без никакво обяснение, го повика обратно – в пристъп на ревност, говореха някои. Победените орди се възползваха от възможността и удариха на свой ред, дивият и хитър Тотила от племето на остготите изтласка останалата без водач армия и превзе самия Рим.

Никандер никога нямаше да забрави онази нощ.

Разнесе се слух, че предатели са отворили портите на остготите. Тълпи, обхванати от паника, се пръскаха във всички посоки пред полуделите от победата си конници, които размахваха секири и мечове с кръвожадни кръсци. Неудържимите им вълни не спираха да нахлуват и да се пръскат като ветрило сред древното великолепие, за да грабят и рушат. Мъдрите се бяха скрили. Обезумелите от страх граждани, които не последваха примера им, бяха безмилостно преследвани и убивани. Жените бяха изнасилвани пред очите на всички наред улиците.

Пресипнали викове, писъци, пламъци, смрадта на унищожението се носеха в задушавачата мъгла. Хаосът и кръвопролитие не стихваха.

Никандер бе наблюдавал от скривалището си как складът със стоката му бе подпален от вилнеещи варвари и тамян на стойност двеста хиляди солида се издигаше към небесата в плътен стълб ароматен дим. Беше търговец и въртеше делата си от стария квартал на града, но сега всичко бе свършило – беше разорен, но изобщо не губи време да се вайка, а избяга в провинцията, за да спаси живота си, докато остготите бяха заети алчно да грабят.

Умишлено бе избягал сам, опасявайки се, че вероятността групи от хора да привлекат внимание е по-голяма. Беше ужасяващ и изтощителен ден, преминал в бягане през хълмовете с малкия вързоп лични вещи на рамо, старайки се да избягва многобройните банди мародери, докато падне тъмнината. Оглеждаше се за място, където да се скрие, и намери тази по-отдалечена, полуразрушена стопанска постройка, но с изненада откри, че тя вече е заета от други в същото окаяно положение.

Хората бяха прекарвали деня в паническо треперене, очакващи всякакви ужаси. Привечер тълпа остготи бе профучала в галоп покрай стените, за да разграби близката вила.

Цяла нощ се бяха свивали при пронизителните писъци на семейството, което осигуряваше кървавото забавление на завоевателите. Долитаха изблици на груб смях, придружени от периодични трясъци от разрушения. Крясъците бяха утихнали в ранните часове на деня, но кой можеше да знае кога варварите ще се появят отново в търсене на нови жертви. Сега пиянската вакханалия бе започнала отново.

Всеки момент Италия щеше да бъде окончателно прегазена. Никандер знаеше, че трябва да се измъкне възможно най-бързо. Северните порти вероятно бяха завзети до една, но ако побърза на юг, сигурно би могъл да стигне до Бриндизи, където да се качи на кораб и да избяга от тази лудост.

Опита да изолира ума си от разтреперения брътвеж на майката, която се опитваше да успокои бебето си, докато по-голямото момиченце стоеше до нея мълчаливо и вцепенено.

Не беше воин, а миролюбив търговец, изобщо не беше герой. Дали да тръгне сега, или да се надява, че варварите ще се уморят от забавленията във вилата и ще си отидат? При всяко положение имаше опасност да се натъкне на някоя от мародерстващите банди, които обикаляха страната.

Нямаше да види милост, ако...

Ударът по вратата прозвуча като гръмотевица, а след него се посипаха още резки, силни удари. Леден

страх скова Никандер – ето, случи се и всички са безнадеждно хванати в капана!

Вратата поддаде, огъна се и падна. Взя се надолу със свито гърло и видя огромна фигура с меч в едната ръка и безформен чувал в другата, очертана на фона на лунната светлина.

Последва ужасяващ момент, докато мъжът оглеждаше подозрително вътрешността, и в същата секунда, в която Никандер осъзна, че оръжието му е редовен римски гладиус, бебето изплака високо. Легионерът пусна чувала и се хвърли напред.

– Накарай го да млъкне! – изсъска той диво на майката, вдигнал заплашително меч.

Тя притисна силно пеленачето до гърдите си с умолителен поглед. Но това само го накара да се разпищи още по-истерично. Легионерът изтръгна бебето от нея и със заучено движение преряза гърлото му – писъкът незабавно се превърна в блъбукащо стенание. Той бързо пусна омекналото телце. Острието на меча проблясна отново и спря на сантиметър от гърдите на майката. Цареше вцепенено мълчание, после жената падна върху мъртвото дете, а риданията ѝ се чуваха приглушени от окървавената дреха. Войникът се отдръпна назад, напрегнат като струна с вдигнат меч, а свирепите му очи оглеждаха останалите. Отпусна меча, отиде до вратата и огледа околностите, заслушан с удвоено внимание. После прибра оръжието си в ножницата и се обърна към тях.

– Кой от вас ще говори? – хвърли той въпроса си в пространството. Латинският му беше груб и директен.

Никандер не можеше да помръдне от страх. Безми-

лостната екзекуция го бе парализирала със смъртоносната си резултатност.

Но после в ума му пропълзя срамна мисъл: ако общо имаше някакъв шанс за оцеляване, именно този мъж с нечовешката си решителност бе средството за осъществяването му.

– Аз ще говоря – чу се той да казва.

Очите на войника изненадано се стрелнаха нагоре към сеновала:

– Тогава слез долу и говори!

Никандер се спусна от скривалището си и се опита да овладее гласа си.

– Никодор от Лептис Магна. Никандер.

– Грък! – изръмжа презрително легионерът.

Украсеният с пера шлем липсваше, но беше с броня, изцапана с кръв от дясната страна.

– И бягам от остготите като теб! – отвърна му троснато Никандер.

Една силна ръка се стрелна напред и сграбчи предницата на туниката му. Яростното лице на мъжа се допря до неговото с безжалостно изражение. Но след това мъжът кимна.

– Вярно е, грък. Биха ни, шибаните дебелоглавци, отново го направиха и този път плати самият Рим.

Престори се, че грижливо пригласяда гънките на туниката на Никандер, после презрително попита:

– А кои са приятелите ти?

– Не са ми приятели. Криеха се тук, когато влязох. – Издържа погледа на огромния мъж. – Но ти не каза кой си, войниче.

– Има ли значение, грък?

– Просто учтивост, римлянино.

Неочаквано големият мъж се усмихна.

– Не насилвай късмета си. – После изръмжа. – Аз съм Марий, легионер от двацет и четвърти панонски легион на Деций, който вече не съществува. Квинт Кар Марий – добави той, удряйки с юмрук лявата си гръд в подигравателен поздрав.

Никандер наклони глава. Около тях се стелеше тишината на ужаса, чуваха се само задавените ридания на жената.

– Трябва да се разкараме отгук. Как е навън?

Марий пренебрегна въпроса му и посочи към скупчените ратаи.

– Ти! Какво си чул досега?

Момчето го гледаше безмълвно, сковано от ужас.

Ръката на Марий се спусна към меча и той направи крачка напред.

– Отговаряйте, презрени копелета – изръмжа той.

– През последните няколко часа само шум от вилата – отговори предпазливо Никандер.

Марий се завъртя и го изгледа.

– Добре. Това е на север. – Усмихна се безрадостно и грабна отново чувала си. – Така че аз тръгвам на юг. Желая ти късмет, господин грък, ще ти трябва!

– Чакай! – мисълта на Никандер препускаше бясно.

Денят щеше да дойде само след няколко часа и тогава съдбата му щеше да е решена. Нямаше никакво намерение да оставя костите си в този забравен от бога ъгъл на сриващата се империя. Оставаха му само няколко мига, преди легионерът да ги изостави на съдбата им.

Бе удар в тъмното, но и единствената карта, с която разполагаше.

– Не забравяш ли нещо, войниче?

– Какво? – изръмжа Марий.

– Дълга си на римски легионер!

Марий се наежи.

– Осмеляваш се да ми говориш за дълг, ти, гръцка свиня!

Но Никандер усети, че е засегнал чувствителна струна.

– Да, с положителност не си забравил, че си изрекъл клетвата пред легата – да защитаваш до смърт Рим и гражданите му!

– Внимавай, грък! Нямам никакво намерение да губя живота си за тази безполезна паплач!

Изражението на Никандер стана упорито.

– Загубили сте битка, но това не те освобождава от дълга към страната ти.

– Ти пък какво знаеш за воинския дълг! Имам повисшата отговорност да се опазя като обучен легионер за времето, когато ще отвърнем на удара.

Никандер застана между Марий и вратата.

– Това тук са римски граждани. Те настояват за твоята защита. Ще обърнеш ли гръб на всички, на всеки един от тях, за да спасиш себе си?

– Да!

Никандер пое дълбоко дъх и се изпъчи.

– Тогава славата на стария Рим не означава нищо за теб. Воините срещу Ханибал и неговите кохорти също са смятали, че всичко е загубено, но после храбрите легионери са обърнали вълната. Тевтобургската гора и

трите избити до крак легиона, но отмъстени след това. Нима смяташ да...

В очите на Марий проблясна опасно пламъче.

– Тези времена вече ги няма, грък! – отвърна той жлъчно. – Сега няма нищо.

Но Никандер видя нещо, което съживи надеждата му. Вторачи се в единствения железен пръстен на ръката на Марий.

– Съмнявам се, че Митра е съгласен – каза той почти шепнешком.

Култът към бика бе минал в нелегалност, откак християнството победи, но все още имаше своите привърженици сред военните.

– Не е ли вярно, че бог се усмихва на тези, които смятат честта за по-ценна от живота? – продължи той.

Видя, че е напипал верния тон.

Марий отстъпи.

– И какво очакваш да направя? Да се нагърбя с всички?

Никандер усети как положението се обръща в негова полза, но знаеше, че оттук нататък трябва да изиграе картите си много внимателно – римлянинът бе отнел живота на бебето без капка колебание. Дали нямаше да го убие за наглостта?

Скръствайки ръце на гърдите си, той каза:

– Чакаш центурионът да ти каже какво да правиш? Тези хора очакват от теб, Квинт Кар Марий, да измислиш нещо.

Легионерът отиде до вратата и погледна навън, изглежда, се бореше да вземе решение. След миг се обърна отново към тях с мрачно лице.

– Вие сте жалки нещастници, но в името на двайсет и четвърти, може и да има начин. Когато ония дебелиглавци намерят плячка, по-голяма от това, което могат да носят, те надават вълчи вой, за да привлекат другарите си.

– Да, и...?

– Ще изляза и ще ги подмамя с такъв крясък. Тогава ти и другите може да изчезнете.

Никандер потисна въздишката си на облекчение. Когато вниманието на всички скитащи наблизко варвари бъде отклонено в друга посока, той нямаше да губи време, а щеше да се спусне в нощта и благословената ѝ безопасност.

– Да, войниче. Хубав план, достоен за призиването ти.

– Просто искаш да отгървеш собствената си кожа.

– Изобщо не е така – отвърна бързо Никандер. – Тези хора се нуждаят от водач в близките дни.

– И това си ти?

– Сещаш ли се за някой друг?

Марий огледа окаяната групичка.

– Не – съгласи се той с кисела усмивка. – Вдигай ги накрак.

Никандер даде знак на злочестите си повереници, после каза:

– Пожелавам ти късмет, Марий.

Римлянинът не отговори, но отдаде иронично чест. Обърна се и изчезна безшумно в нощта.

Няколко минути по-късно в тъмнината прозвуча вълчи вой.

– Пригответе се! – изсъска Никандер.

Проехтя друг вой, идваше по-отдалече, беше по-дълъг и настойчив. Никандер се вслушваше напрегнато. От вилата долетяха викове, несъмнено варварите се насочваха към призива.

– Хайде! – каза той настоятелно.

Робите не искаха да изоставят господаря си и той започна да ги ритва яростно, докато накрая те се подчиниха, последвани от апатичните земеделски ратаи, които се бутаха като овце след тях и направо ги изтикаха навън в студения нощен въздух.

– Къде е жената? – гласът му се задави от нервното напрежение.

Тя бе все още вътре, клекнала над тялото на бебето си. Той дръпна грубо по-голямото дете.

– Изкарай я оттук, ако не дойде с нас, и двете сте мъртви! Разбираш ли?

Не изчака отговор, върна се обратно при вратата и се ослуша напрегнато. Виковете сега долитаха отдясно и се отдалечаваха. Трябваше да тръгват, бързо!

Дърпана от детето, майката бавно се надигна, притиснала мъртвото телце към гърдите си, като не спираше да издава влудяващи дрезгави стенания. Никандер започна да кълне под нос, но се обърна и ги поведе на юг към тъмната линия на гората, която се открояваше зад нивите под мрачната лунна светлина.

Мина бързо през синор от трънесте шубраци, после продължи през голата земя на разорана нива, препъвайки се неотклонно напред, тласкан от болезнения страх какво може да им се случи, ако ги видят в откритото поле.

Останал без дъх, той стигна до гората и се шмугна

в неприветливите сенки и студената смрад на гниещите листа. Обърна се да погледне назад, останалите вървяха в бавна, препъваща се редица, която сочеше като стрела към мястото, където стоеше той. Обезумял от ужас, започна да им маха с ръка да побързат. Един по един те се довлачиха до него, майката бе последна, все още притискаща мъртвото дете до гърдите си.

– Бързо! – подкани ги той, втурвайки се навътре в мрака на гората.

На малка полянка спря, за да си поеме дъх. Възможно ли бе да продължават по този начин?

Сети се за легионера. Вероятно вече беше мъртъв, убит от отмъстителните остготи, но това би била бърза смърт. Колко жалко, че трябваше да пожертват толкова храбър човек, но сега имаше на главата си по-важни проблеми.

Знаеше къде приблизително е юг, но това щеше да ги отведе в най-гъстата част на гората. Мислите му се гонеха бясно – беше ли им казал за плана си да се отпрати към Бриндизи? Корабите не бяха много и колкото повече хора се опитват да се качат, толкова повече намаляваше шансът му да се измъкне.

И без това беше безумие да мисли, че тази окаяна група ще има сили да се влачи напред дни наред. Какво бяха...

– Гладна съм – чу се тихият глас на момиченцето.

– Млъквай! – озъби ѝ се той.

Опита да си припомни ученията на древните гърци, които бе изучавал в младостта си. Стоиците или циниците дали казваха нещо за моралната необходимост по-силният да жертва шансовете си за по-слабия?

– Искам нещо з-за ядене – изхленчи детето.

Майката вече бе загубила връзка с реалността, очите ѝ бяха празни, поклащаше се бавно, механично люлеейки телцето на мъртвото си бебе.

Имаше нужда от време, за да помисли, да реши какво да прави.

– Сега! – изхленчи отново момиченцето. – Дайте ми мъничко хляб, нещичко за ядене.

Детето се разплака.

– Млъквай! – изфуча Никандер. – Ще ида да намеря нещо, само млъкни!

Хвърли се навътре в гората, нетърпелив да избяга. Бързо потъна след дърветата, провирайки се през гъстите храсталаци между стволите, докато излезе на широка просека, която пресичаше неговата посока под ъгъл. Най-сетне можеше да се движи свободно, но накъде? И как да намери храна в опустошената провинция, бъкша от варвари? Вероятно пътят водеше някъде или... появи се смразяваща мисъл. Ако е така, тогава повече от вероятно е да...

Внезапно под краката си усети потрепването на земята от далечен тропот от конски копита и обезумял от ужас се хвърли в някакъв храсталак, заривайки се отчаяно в изгнилите листа и нападали клони, за да се скрие. Първите ездачи се появиха от завоя и той замръзна, молейки се да не погледнат надолу. Конете приближиха в галоп, а после профучаха гръмотевично само на сантиметри от него, като вихрушката от преминаването им го блъсна в лицето. Оставиха след себе си гадната воня на остготи, които отиват да грабят.

Когато изчезнаха, той се изправи разтреперан. Сел-

ският път всъщност правеше завой малко по-нататък и той с ужас осъзна, че вероятно минава съвсем близо до мястото, от което бе тръгнал преди малко. Но не чу намаляване на скоростта на конските копита, преди тропът им да се загуби, когато излязоха от гората.

Изправи се и се опита да събере мислите си. Но преди да успее да се съсредоточи, от посоката, където се намираше неговата малка група, се чуха тържествуващи, доволни викове. Незабавно разбра какво е станало. Под светлината на луната остготите бяха видели стъпките в разораната земя на нивата и те безпогрешно ги бяха отвели до жертвите им.

Долетяха първите дивашки крясъци, но Никандер не можеше да направи нищо, освен да стои унило и да слуша как се превръщат в адски хор, когато клането започна.